

crkva u svijetu

RAZGOVORI

NEKA POJAŠNJENJA

Vjekoslav Bajsic

U četvrtom svesku *Crkve u svijetu* od prošle godine (1980) donio je o. Stanko Vasilj opširnu recenziju moje knjižice *Strah za granicu* (str. 363—371). Knjižica je predana javnosti i opravdano je da podliježe sudu čitatelja. Hvala o. Vasilju što ju je preporučio za čitanje. Za one koji je budu čitali ne bih imao ništa nadodati, jer sumnjam da ću išta jasnije reći od onoga što sam već rekao. Onima koji je neće čitati mislim da moram reći još koju riječ, i to samo o primjedbama pod podnaslovom »Nejasni tonovi« (CUS, 366—371). Ako je, naime, u autora nešto nejasno, držim da mu je dužnost da to, barem kad je riječ o donekle važnim stvarima, naknadno pojasni. Koliko bude mogao.

Ponajprije držim da bi bilo korisno upozoriti na to da, istina, autor piše tekst, ali da, s druge strane, za čitaoca vrijedi stari skolastički adagium: »Quidquid recipitur per modum recipientis recipitur — Što god se prima, prima se na način primaoca«. Zato je i čitanje aktivan i u neku ruku stvaralački čin, te rezultat čitanja ide u isti mah i na račun pisca i na račun čitaoca. Dakako da je pisac dužan po mogućnosti tako izraziti svoju misao da je čitalac ne bi mogao krivo shvatiti ni tumačiti, što onda neminovno obvezuje čitaoca da sa svoje strane učini sve da dohvati piščevu misao i nakanu. Rezultat će usprkos tomu biti uvijek nesavršen, jer je riječ o različitim iskustvima i interesima, različitim pogledima i pretpostavkama, a i riječi su vrlo ograničeno sredstvo komunikacije.

Kad o. Vasilj vidi srž problema današnje evangelizacije u tom što ljudi u Crkvi nisu dosta bili ili danas nisu dovoljno »napojeni Duhom« (str. 367), onda je to savršena istina i istinska formulacija, te je njegov teološki problem tom formulom očito riješen. Za mene je, međutim, to tek

početak problema. Kad bih sada npr. pošao ovdje preko trga na blisku tržnicu i zapitao ljude hoće li mi dopustiti da ih napojim Duhom, mislim da bi me vrlo čudno pogledali, jer im je takav način govora vrlo stran. I oni mogu evanđelje primiti samo »per modum recipientis«. Ovdje već godinama predajem filozofiju i umišljam sebi da od toga nešto razumijem. Imam slušatelja koji su imali samo osnovnu školu i kad bih im izlagao filozofiju samo onako kako se to stručno formulira ili kako je meni najlakše, sigurno ne bi od toga ništa imali, osim možda muzike nerazumljivih riječi. I tu nije problem samo u tom kako izreći sadržaj njihovim riječima i otvoriti im odatle značenje novih riječi i pojmova nego, u prvom redu, kako im pokazati da filozofija nije skup suvišnih i čudnih priča nekih nastranih ljudi, priča koje također moraju poznavati jer će inače pasti na ispitu, nego da osjete kako je tu riječ o njihovim vlastitim problemima koje već sami nose sa sobom i koje mogu prepoznati u svakom filozofskom nastojanju. Koliko takav posao zahtijeva razmišljanja i uživljanja i kakva razočaranja čovjek doživljava, može se reći samo ako se nešto takvo pokušalo.

Evanđelje nije filozofija, ali ne zahvaća manje duboko u ljudske živote. Ono je daleko više no bilo koja filozofska poruka pojedinom čovjeku. Evangelizacija kao čin »poručivanja« ima nužno svoju materiju i formu, koja može biti manje ili više prikladna, ali očito spada u bit toga čina, kao što oblik sviranja uz ono što se svira ulazi u bit sviranja. Ako je evangelizacija čin Duha Svetoga, onda je očito i oblik evangelizacije Njegovo djelo.

No pri tomu bismo se morali prisjetiti da Duh Sveti djeluje u Crkvi kao *causa prima* — prvotni uzrok — dok je djelovanje čovjeka drugotni uzrok — *causa saecunda*. Zato ta djelovanja ne smijemo stavljati na istu razinu, kao da se isključuju. Ako kažemo da je korintska Crkva djelo Pavlova propovijedanja, time nikako ne isključujemo da je djelo Duha Svetoga, jer djelovanje Duha nikako ne poništava istinsku uzročnost čovjeka i njegovu odgovornost za evangelizaciju. Zato ni sociološki govor, ni psihološki, kad je riječ o evangelizaciji, ne stoje u suprotnosti s teološkim govorom, nego ga konkretiziraju.

Ne vjerujem nikako da nas je Duh ostavio — inače ne bi više imalo smisla bilo što pokušavati — ali me On ne zabrinjava, te mu stoga i ne pišem »Pitanja trenutka«. Ljudi su problem. Činjenica je, međutim, da i sveci mogu — per accidens — počinuti teških i dalekosežnih povijesnih pogrešaka. Sjetimo se npr. sv. Roberta Bellarmina u Galilejevu slučaju. Zato mi je vrlo teško reći tko je u kojoj stvari i do koje mjere napojen Duhom, pa se tu suzdržavam od suda. Lakše mi je govoriti o našim propustima i mogućnostima koje vidim. Nije mi pri tomu do teološkog pravdanja — teologija stoji previdno i suptilno napisana u knjigama i svatko se može informirati kako o čemu valja govoriti — nego do toga hoće li se još tkogod zamisliti nad današnjom ljudskom i našom zbiljom, jer to nije, kako vrlo dobro primjećuje već u početku o. Vasilj, posao za jednoga.

Čini se da o. Vasilj i ja ne mislimo isto kad je riječ o posuvremenjivanju. Ne smatram, naime, da je posuvremenjivanje nešto izvanjsko,

akcidentalno za Crkvu, tako da bi se njezini ljudski faktori mogli po volji »posuvremenjivati« a da od toga ne bude ništa. Crkva uvijek živi *također* u nekom prostoru i vremenu, u nekom povijesnom trenutku, tako da je posuvremenjivanje — kako ga ja shvaćam — zapravo realizacija Crkve u dotičnom prostoru i vremenu. To pak je, nužno, djelo i Duha Svetoga i samih ljudi. Čini se da je baš to shvaćanje posuvremenjivanja kao nečega izvanjskoga samoj realizaciji Crkve dovelo neke do mišljenja da je dosta ako se imitiraju neki simptomi današnje kulture ili nekulture, te će se time nešto učiniti, ili pak neke druge da ne poduzimaju ništa jer je posuvremenjivanje ionako nešto izvanjsko i nebitno za Crkvu. I kad o. Vasilj napominje da Krist »nije studirao strukture svijeta da ga spasi« (str. 367), onda bih ga htio prisjetiti da se Riječ koja je u krilu Očevu »potrudila« da postane tijelom, čovjekom, Zidovom, sinom neke Marije iz Galileje u vrijeme carevanja Augusta imperatora itd. da bi je najprije oni u Palestini a onda preko njih i mi primili »per modum recipientis«. A to »posuvremenjivanje« i taj oblik evangelizacije nisu nebitni u Kristu jer bez toga nema Krista. Zato mislim da se smije zaključiti da ni na kakav način ne smijemo omalovažavati taj neprestani problem utjelovljavanja Božje Riječi u povijesne oblike ljudskog života. Po Riječi je stvoreno sve što je stvoreno. Ja nisam stvorio ni čovjeka ni njegovo društvo, te ih ne mogu upoznati drukčije nego da ih »studiram«, pogotovo danas kad je to toliko različito od onoga što sam doživljavao u djetinjstvu.

Što se tiče evangelizacije htio bih još samo nadodati da ni pod evangelizacijom ne mislim samo vanjsku tehniku pastorizacije. Ne može biti evangelizacije ako se ne propovijeda evanđelje, i to prikladno.

Kad je riječ o različitim mišljenjima u Crkvi i problemima koji su s time povezani, tu je o. Vasilj stavio pod jednu kapu dvije teme koje govore o različitim stvarima. Članak »O popu i mjesecu« (pisano 1973) odnosi se na probleme s teolozima i njihovim autoritetom. Tu polazim iz stvarnosti, ne iz dedukcije čega bi smjelo ili ne bi smjelo biti. Kad bi riječ bila samo o pluralizmu, ne bi bilo potrebe da se piše taj članak. Bilo bi mi inače drago da je o. Vasilj u tom kontekstu citirao i sljedeće: »Sigurnost u Crkvi ne dolazi jednostavno od toga što se teolozi slažu i što ne 'diraju' u neke već prihvaćene istine, nego što je crkveno učiteljstvo punim autoritetom izreklo da nešto sigurno pripada u poklad vjere...« (44).

»Indijanci u Crkvi« (1975) obrađuje drugi problem. Riječ je o svim vjericima i o jedinstvu u Crkvi. No ni tu se ne polazi od toga što o tom kaže teologija — to je već napisano — nego od današnje stvarnosti. A dosta je čuti pokoju statistiku (na žalost nemam ovdje nijedne pri ruci) pa će se vidjeti tko od onih koji se smatraju ili su smatrani vjericima koliko od poklada vjere doista vjeruje, te koliko, prema tomu, ima stvarne istomišljenosti među vjericima. Znam da je to neugodno slušati, ali problem postoji. Ako napokon tvrdim da put do jačeg jedinstva ne ide preko teološkog pravdanja i međusobnih osuda, nego da polazi od ljubavi i strpljivosti prema onomu koji još uvijek ne uspijeva iz ne znam kojih razloga da u tom bude sasvim konforman, onda sam uvjeren da nisam ništa nelegitimno zahtijevao.

U tom smislu je, kao uostalom i uvijek, jedinstvo u Crkvi put, kao što je i sama istina u nama uvijek i put i život, jer rastemo u njoj. I sve je to Krist. I to, napokon, nije ništa drugo, nego ono što mi na kraju pasusa (str. 369) poručuje o. Vasilj.

Želio bih, inače, da je bolje pripazio na same tekstove, pa ne bi bilo nekih nejasnosti. Kad govorim o okvirima ljudske nedostatnosti i relativnosti »koi su na *neki način* (p. p.) prisutni i onda kad se želi govoriti o nepromjenljivim i jedinstvenim božanskim stvarima«, onda tu sigurno nije riječ o *svakovrsnim relativizmima*« (p. p.).

Kad kažem: »...zna se da nam upravo ovdje nedostaju pravi pojmovi i riječi te su stvari uvijek veće od mogućnosti izražaja« želim reći samo ono što stoji u svakoj teodiceji, tj. da o Bogu i božanskim stvarima ovdje na zemlji imamo samo analogne pojmove i izričaje, da ga ovdje spoznajemo »kroza zrcalo, u zagonetki« jer »djelomično je naše spoznanje, i djelomično prorokovanje« (1 Kor 13, 12; 9). A tko ima dosta pravih pojmova i riječi da izrazi ono što je veće od mogućnosti izražaja, neka prvi baci kamen!

Što se tiče »Adamove bunde« stvari na žalost idu još gore, jer se krećemo kao djed šumom i baba drumom. Ponajprije u rečenici: »Pisma uvijek govore iz neke povijesne situacije i za tu situaciju i samo tako su valjana... o. Vasilj je previdio — ljudi smo, pa nam se i to događa — jednu odlučujuću riječ. Moj tekst, naime, glasi: »Pisma uvijek govore... i samo tako su *uvijek* valjana...« (95, p. p.). Nema blage veze s Bultmannom. Nadalje ako stoji: »samo *tako* su uvijek valjana« očito ne stoji: »samo *zato* su uvijek valjana« kako to čita o. Vasilj.

Kad kažem: »Kaže se da je čovjekova narav nepromjenljiva...« (95), onda to nije: »Kažu da je...«, kako navodi o. Vasilj. No, bez obzira na te varijante, ne vidim nikako po kojoj se logici može tvrditi da sam tom rečenicom htio reći upravo suprotno, tj. da je narav promjenljiva. Ako se zna da nepromjenljivost ulazi u definiciju naravi, zašto mi se pripisuje ta glupost?

Na str. 108. kažem izričito: »Nema nikakve sumnje da ima nešto što vrijedi jednostavno za čovjeka, bilo Bušmana bilo astronauta...«. I ako je sve relativno, što se tu ima još prericati?

No, ako je apriori jasno da je narav nepromjenljiva, onda se tu nema što dalje razmišljati. Važnije je što je zapravo sadržaj te naravi. Ona je u stvari uvijek konkretna, ograničena potencijom materije. Spoznajemo je apstrahirajući ono što je stalno iz konkretnih danosti. No ta je narav i racionalna, i pala narav, i otkupljena narav, i njezine su granice, za razliku od životinjske, šire nego njezine konkretizacije u nekoj epohi. Inače bismo i danas morali npr. držati po Aristotelu da je robovanje nešto naravno i da je žena po svojoj partikularnoj naravi nešto deficitno (S. th. I, q 92, a 1, ad 1). »Gdje čovjek zapravo prestaje biti čovjekom?« Pitanje je retoričko, jer čovjek, dakako, ne prestaje biti čovjekom time što je iz neke svoje ovisnosti o prirodi ili o društvenim prilikama prešao u neke druge. Ako bismo smatrali da se čovjek posvema ostvario npr. u srednjem vijeku, onda ne bismo današnjeg čovjeka više

smjeli nazivati čovjekom, pa to biće ne bi ni bilo dostojno naše pažnje. Racionalna narav omogućava čovjeku da preživi i u najnepovoljnijim uvjetima, u sibirskoj zimi i dapače nekoliko dana na Mjesecu, jer Bog nije stvarao Adamu bunde, nego mu je dao pamet da se sam snađe. Ako se danas posvuda intenzivno razmišlja da se nađu rješenja za teške probleme današnjice, ne vidim zašto bi to bilo neprilično u Crkvi? Bez straha, Duh Sveti neće zamjeriti! I drago mi je što je o. Vasilj donio kao primjer za »bundu« Majku Tereziju i ostale »siromašne duhom« (ostavljam s malim »d« kako je u tekstu). Imao sam, naime, nekoliko puta prilike da budem u društvu Majke Terezije i doživio sam je kao vrlo inteligentnu ženu (misleći pod inteligencijom sposobnost da se rješavaju problemi u posve novim prilikama), ženu vrlo samostalnoga suda koja izvanredno dobro zna što konkretno hoće i koja su konkretna sredstva do toga cilja. Bilo je jamačno mnogo redovnica u Indiji koje su znale što valja činiti. Ona je pronašla i način kako se to tamo radi: na kalkutski način.

Majka Terezija ima svoje siromašne, bolesne i umiruće. No, što je s ovima ovdje po tvornicama i uredima? I oni su dostojni nećije pažnje, te je to naš problem Adamove bunde, koji očito ne možemo riješiti *kopiranjem* načina Majke Terezije? I nama valja razmišljati. To je sve što se htjelo reći »Adamovom bundom«. Možda je glupo i prazno, ali mi je teško prihvatiti da glavu imamo samo zato da na njoj nosimo kapu.

Držim, nadalje, da nije ni na kakav način krivo reći: »Dinamika života prvih kršćana izvirala je iz obećanja i iščekivanja dolaska Gospodinova.« Štoviše, to mora biti i naša dinamika. *Vrijeme* dolaska je tu posve nevažno, jer npr. žena koja voli svojega muža koji je morao u rat, čezne za njim i živi za nj svejedno da li rat traje sedam dana ili sedam godina. Ali ako naša »dinamika« počiva na strahu pred Kristom, onda je razlika doista relevantna, jer nam tada nije svejedno hoće li doći sutra ili tko zna kada. Uz to bih ponovio da »vjernost Duhu« ne stoji nikako u suprotnosti s iščekivanjem Krista, jer je taj Duh Kristov Duh.

Još samo o vragu. Opet ne vidim što bi tu bilo »nejasno«. *Doista* se službeno govori da je vrag opasno i zlobno biće i *doista* je istina da se »nekima taj govor uopće čini neozbiljnim«. Mogu, dapače, reći: mnogima, jer bi inače drukčije živjeli. Isto tako ne vidim da bi moja rečenica: »Zna se, službeno, da je vrag opasno i zlobno biće...« bila istovjetna s rečenicom: »Vrag je samo službeno opasan«. Čini se da je i tu o. Vasilja malo previše zanio »modus recipientis«. Istina je, uostalom, i to da se rado ispričavamo vragom i onda kad bismo malo bolje morali pripaziti na vlastite prste. I u nama ima naše izvorne zlobe u zasjedi.

Slažem se vrlo s o. Vasiljem u njegovu nastojanju oko istine. Samo mi se čini da nije dosta dokazati da istina postoji i da se može spoznati, nego bi valjalo pokazati da se može i priopćiti (kako bismo opovrgli Gorgiju). To pak ne ovisi samo o piscu. O. Vasilj me već u početku klasificirao kao nekoga s lijeve strane velikih teoloških strujanja, pa držim da je bilo prirodno da se to ljevičarstvo potraži i pokaže u tekstovima — jarac ga nosi, gdje je to samo posakrivao! Tako su se sve ljevičarske nepodopštine, od nenapojenosti Duhom i jalova posuvreme-

njivanja, preko relativizma i bultmanovštine pa do abortusa, homoseksualnosti i neozbiljna vruga *morale* negdje pronaći, pa crkli tekst i logika.

No dobro.

Kad smo već pri tomu, htio bih još nešto nadodati o lijevomu i desnomu do čega mi je vrlo stalo. Ima, naime, već nekoliko godina što brižno izbjegavam upotrebu tih i sličnih riječi a razlozi su ovi:

Ponajprije što su to relativni pojmovi, te malo govore o stvarnom sadržaju. Krista bismo s obzirom na tadašnje službeno židovstvo morali smjestiti među ljevičare. Pavao je prije obraćenja bio jamačno konzervativan a poslije progresivan. Kad se u nas pojavio Ratzingerov *Uvod u kršćanstvo* neki su ga dijelom smatrali gotovo heretičkim, dok su mi u isto vrijeme Ratzingera u Njemačkoj opisivali kao konzervativca. Na kraju, to i ne bi bilo toliko važno — neka se ljudi igraju klasifikacija — kad ne bi riječi posjedovale svoju magiju. U psihologiji se, naime, govori o tzv. zakonu asimilacije i kontrasta. Ako pred sobom imamo neki heterogeni kontinuum, gdje nema oštih prijelaza (recimo, između tamnije i svjetlije površine), postoji automatska tendencija da se razlike manje ili uopće ne zamjećuju, pa stvar prihvaćamo kao *jednu*. Ako pak unutar toga kontinuuma naznačimo neku granicu (npr. crtu na onoj različito osvijetljenoj površini), onda iz razlika nastaju kontrasti, i to vrlo uočljivi. To razdvajanje često nehotice činimo našim nazivima, jer biće po Aristotelu tolikostruko znači kolikostruko se kaže. Ako se za čovjeka u majčinoj utrobi upotrijebi druga riječ, npr. fetus ili embrio, onda je to za neke prilika da ga prestanu smatrati čovjekom. Ako relativno različna mišljenja u Crkvi okupljamo pod suprotnim nazivima, onda je dosta teško izbjeći da se razlike ne počnu smatrati suprotnostima, te se napokon ne pretvore u suprotne stranke — pogotovo u našem eminentno strančarskom ambijentu, gdje je važnije naći saveznika nego razmišljati.

Takvim klasifikacijama stavljamo vjernike, koji većinom ne znaju ili nedovoljno znaju o čemu je riječ, pred potrebu da se opredijele. Ako ima lijevih i desnih u Crkvi, onda ne mogu i jedni i drugi imati pravo — misli čovjek. I kako mnogi nemaju uvida u stvar, to se odlučuju slučajno, već prema tomu što im je tko rekao ili što su negdje i kako pročitali. Tako se opredjeljuju strančarski. A kad smo strančari, nije nam ni stalo do toga da drugoga čujemo, jer je ionako jasno da u njemu ne može biti ništa dobro.

Napokon nam te etikete zatvaraju prilaz čovjeku. Ima jedna dobra katolička istina da Bog ne stvara ljude kao lončiče, nego svakomu njegovu posebnu dušu, te tako svaki čovjek stoji pred Bogom kao nešto posebno, samo jedanput u svoj stvarnosti. Ne bi li trebalo da ga najprije odatle nastojimo razumjeti. Kasnije ga možemo klasificirati, ako mu uopće dođemo na kraj. No, što znači razumjeti ako se ne klasificira? Možda ipak postoji — čini mi se — i nekakvo takvo razumijevanje.

To su, tako, moji razlozi.